

УДК 159.923:005.332.4

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-2-2>

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Гриник Ірина Ярославівна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

sirinka@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3210-3499>

Хавула Роман Михайлович,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

romankhavula@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8240-0184>

Мета – дослідити сучасний стан розробки проблеми конкурентоспроможності особистості в психологічній науці. Актуальність дослідження зумовлена динамічним розвитком сучасного світу, що потребує висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, здатних до ефективної діяльності на рівні європейських стандартів.

Методи: теоретичний аналіз психологічного феномена конкурентоспроможності, порівняння, синтез та узагальнення сучасних наукових досліджень конкурентоспроможності.

Результати. На основі опрацювання фахової психологічної літератури поглиблено розуміння конкурентоспроможності, а також узагальнено і систематизовано наукові підходи зарубіжних та вітчизняних дослідників щодо визначення сутності, основних складових, умов та факторів розвитку конкурентоспроможної особистості. Результати дослідження планується покласти в основу емпіричного дослідження та розробки програми психологічного сприяння розвитку конкурентоспроможності особистості.

Висновки. З'ясовано, що конкурентоспроможність особистості визначається ступенем відповідності особистісних якостей і професійних знань, умінь та навичок конкурентоспроможного фахівця об'єктивним вимогам професійної діяльності і соціально-економічним умовам. Автори статті зазначають, що до особистісних компонентів конкурентоспроможного фахівця відносять аксіологічну, когнітивну, проксеологічну і рефлексивну компоненти. У різноманітних концептуальних моделях розвитку конкурентоспроможної особистості розглянуто: як об'єкт розвитку – інтегральні характеристики особистості; як фундаментальну умову – перехід на вищий рівень самосвідомості, як рушійні сили – суперечлива єдність Я-діючого, Я-відображеного і Я-творчого; як результат розвитку – творча самореалізація. Виявлений перспективний вектор подальших досліджень означеної проблеми, а саме побудова моделі процесу психологічного супроводу, спрямованого на розвиток конкурентоспроможної особистості.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоздатність, автономія, мобільність, спеціальна компетентність, соціальна компетентність, особистісна компетентність, професійна компетентність, професіоналізм.

THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF COMPETITIVE PERSONALITY

Hrynyk Iryna Yaroslavivna,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Practical Psychology
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

sirinka@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3210-3499>

Khavula Roman Mykhailovych,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Practical Psychology
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

romankhavula@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8240-0184>

Purpose. The goal is to investigate the current state of development of the problem of individual competitiveness in psychological science. The relevance of the research is determined by the dynamic development of the modern world, which requires highly qualified competitive specialists capable of effective activity at the level of European standards.

Methods. The following methods were used: theoretical analysis of the psychological phenomenon of competitiveness, comparison, synthesis and generalization of modern scientific research on competitiveness.

Results. Based on the study of specialized psychological literature, the understanding of competitiveness has been deepened, and the scientific approaches of foreign and domestic researchers regarding the definition of the essence, main components, conditions and factors of the development of a competitive personality have been generalized and systematized. The results of the study are planned to be used as a basis for empirical research and the development of a program of psychological assistance in the development of individual competitiveness.

Conclusions. It was found that the competitiveness of an individual is determined by the degree of correspondence of personal qualities and professional knowledge, abilities and skills of a competitive specialist to the objective requirements of professional activity and socio-economic conditions. The authors of the article note that the personal components of a competitive specialist include axiological, cognitive, proxeological and reflective components. In various conceptual models of the development of a competitive personality, the following are considered: as an object of development – integral characteristics of the personality; as a fundamental condition – the transition to a higher level of self-awareness, as driving forces – the contradictory unity of the I-acting, I-reflected and I-creative; as a result of development – creative self-realization. A promising vector for further research of the specified problem has been identified, namely the construction of a model of the process of psychological support aimed at the development of a competitive personality.

Key words: *competition, competitiveness, autonomy, mobility, special competence, social competence, personal competence, professional competence, professionalism.*

Вступ. Сучасній особистості необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння швидко адаптуватися до змін й умов життя, науково-технічного прогресу, нових видів діяльності, нових форм спілкування. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей. У зв'язку з тим актуальним стає завдання визначити сутність конкурентоспроможності фахівця, її складових частин, які мають сформувати основу для процесу формування здібностей у майбутніх фахівців.

Конкурентоспроможність – соціально орієнтовна система здібностей, властивостей і якостей особистості, яка характеризує її потенційні можливості у досягненні успіху (у навчанні, професійній та позапрофесійній життєдіяльності), що визначає адекватну індивідуальну поведінку у динамічних умовах, забезпечує впевненість у собі, гармонію з собою і навколишнім світом. Для формування таких соціально орієнтованих якостей особистості необхідні нові, інноваційні умови.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Найяскравіше означена проблема конкурентоспроможності розглядалася у контексті дослідження персоналу зарубіжними та вітчизняними дослідниками. Особливості структури конкурентоспроможної особистості досліджено у працях Н. Абабілової. Вчена виокремила соціально-адаптивний, змістовно-процесуальний та особистісно-управлінський компоненти та обґрунтувала педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх перекладачів (Абабілова, 2010). О. Ільєнко розглядає системно-синергетичний підхід як найбільш продуктивний для

формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців, а конкурентоспроможність спеціаліста висвітлює як інтегральну характеристику особистості, що є єдністю професійно-значущих, соціально-значущих, особистісних якостей, та включає до свого складу його професійну компетентність, професіоналізм, професійну майстерність, професійну мобільність, професійну спрямованість і професійну готовність. Виокремлені якості забезпечують високий професійний статус спеціаліста, високу рейтингову позицію на галузевому ринку праці, що в цілому сприяє високому попиту на його професійні послуги.

Особливості розвитку конкурентоспроможності майбутніх студентів різних спеціальностей у процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти досліджувалися В. Хапіловою. Вчена виокремила психологічні чинники, які впливають на становлення конкурентоздатності майбутніх менеджерів та визначила соціально-психологічні умови формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів у вищому навчальному закладі (Халіпова, 2006).

Однак у науковій літературі відсутня систематизація наукових підходів щодо визначення сутності, основних складових частин, умов та факторів розвитку конкурентоспроможної особистості, не розкрито особистісні компоненти конкурентоспроможного фахівця.

З метою формування основи щодо подальшого ґрунтовного дослідження доцільно провести теоретичний аналіз проблеми конкурентоспроможності особистості.

Методи дослідження. У процесі нашого дослідження використано методи

теоретичного аналізу психологічного феномена конкурентоспроможності, порівняння, синтез та узагальнення сучасних наукових досліджень конкурентоспроможності.

Результати та дискусії. Як науковий термін «конкурентоспроможність» з'явився у психолого-педагогічних науках лише наприкінці ХХ століття, хоча давно є поширеним у галузі економіки. Науковці пояснюють розмитістю й невизначеністю змістового наповнення терміна, яке є доволі новим для психології і потребує детальнішого вивчення.

Зауважимо, що деякі зарубіжні та вітчизняні науковці вважають, що терміни «конкурентоспроможність», «конкурентоздатність», «конкурентоздібність» є синонімами, а інші дослідники – навпаки, розділяють ці терміни.

За В. Хапіловою, термін «конкурентоспроможність» доцільно використовувати для відображення «неживих» об'єктів, а «конкурентоздатність» стосується «живого» суб'єкта і відображає індивідуальні якості, здібності і властивості суб'єкта, за наявності яких він може мати високий рівень професіоналізму (Халіпова, 2006).

Дослідниця М. Невмержицька вказує, що спроможність є можливістю реалізувати свої уміння, а здатність – уміння здійснити задумане. Тому «конкурентоздатність» є наявністю у людини відповідних властивостей, які дозволяють їй стати переможцем у конкурентній боротьбі, а «конкурентоспроможність» – це наявність можливостей конкурувати (Невмержицька, 2014).

Аналіз різноманітних визначень понять «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність» дає змогу зробити висновки, що ці два терміни не є синонімами, оскільки відображають специфічні особливості у конкуренції.

Ми поділяємо думки вітчизняних науковців (Абабілова, 2010; Бондар, 2008; Скорнякова, 2016) про те, що терміни «конкурентоспроможність», «конкурентоздатність» пов'язані між собою та складають єдине ціле. Конкурентоспроможність забезпечується формуванням професійної компетентності, є передумовою для конкурентоздатності як особистісного утворення.

Для детальнішого аналізу сутності конкурентоспроможності особистості варто дослідити взаємозв'язки із поняттям «конкуренція». Конкуренція проявляється в усіх сферах життя, є запорукою успіхів та досягнень. Сучасне суспільство не може уникнути конкуренції. Величезну увагу розумінню конкуренції присвячують дослідники у галузі економіки, менеджменту.

Однак у нашому дослідженні ми звертаємо увагу на психологічну основу конкуренції. Термін «конкуренція» тлумачать як психологічну взаємодію суб'єктів (особистість, група,

організація) за обмежений ресурс з використанням різних психологічних стратегій; як суперництво, активне змагання між окремими особистостями, що прагнуть досягти однієї мети, яке легко переходить у конфлікт при відповідному збігу обставин і активному застосуванні конфліктогенів спілкування; як один з типів міжособистісної взаємодії (Скорнякова, 2016).

Отже, конкуренція є живим і динамічним процесом змін із невідомим результатом. Якщо результат відомий заздалегідь, жодної боротьби не відбувається. Конкуренція є цінністю лише тому, що її результати невідомі та є відмінними від тих, до яких кожен з учасників конкурентної боротьби свідомо прагне (Александрова, 2006).

Конкурентоспроможність особистості у наукових психологічних доробках асоціюється із успішністю у професійній та особистій діяльності.

Цікавими для нашого дослідження є погляди В. Москаленко про те, що конкурентоспроможність пов'язана із соціалізацією особистості. Соціалізація трактується як складний і багатогранний процес становлення особистості, входження в соціальне середовище через засвоєння вимог суспільства, цінностей, ідеалів (Москаленко, 2013).

В. Андреев тлумачить поняття «конкурентоспроможна особистість» у контексті прагнень і здатності до високої якості та ефективності діяльності, лідерства, змагальності та напруження між конкурентами (Андреев, 2013).

Дослідники (Андріяко, 2010; Жданко, 2021; Митина, 2002) наділяють конкурентоспроможну особистість вмінням виконувати діяльність ефективніше за інших, прагнути до соціального, особистісного та професійного розвитку, а також прагненням до успіху, проявів творчості та автономності у прийнятті рішень. Так, Т. Андріяко у своїй праці стверджує, що вартісними стають такі якості, як самостійність у прийнятті рішень, здатність пристосовуватися до нових умов, готовність до нових форм спілкування (Андріяко, 2010).

Автономія як складова частина конкурентоспроможної особистості передбачає вибір професійного та життєвого шляху і вміння досягати поставлених цілей. Автономність сприяє розвитку особистісних якостей і забезпечує здатність до самоконтролю і реалізації власних бажань.

У наукових дослідженнях Л. Мітіної визначено такі інтегральні якості конкурентоспроможної особистості, як компетентність, гнучкість та особистісну спрямованість. Завдяки ним особистість може виражати власний творчий потенціал, ставлення до цінностей, до себе та інших людей. Завдяки високому рівню

розвитку інтегральних характеристик формується позитивний імідж у відносинах з іншим та професійній діяльності (Митина, 2002).

Технологія розвитку інтегральних характеристик конкурентоспроможної особистості Л. Мітіної базується на технології трансформації мотиваційної, інтелектуальної, афективної та поведінкової структур особистості, внаслідок чого зовнішня детермінація діяльності змінюється на внутрішню. Згідно з теорією конкурентоспроможної особистості Л. Мітіної, існують чотири стадії оптимізації поведінки особистості, саме підготовка, усвідомлення, переоцінка і дія. На першій стадії задіяні мотиваційні процеси особистості, на другій – когнітивні, на третій – афективні, а на четвертій – поведінкові (Митина, 2002).

Т. Жданко зазначає, що усе більшої ваги набувають такі якості, як пізнавальна активність, критичність мислення, стресостійкість, лідерство, креативність (Жданко, 2021).

На думку науковця М. Варій, конкурентоспроможна особистість характеризується високим рівнем адаптаційних можливостей, відкритістю до нових видів діяльності та форм спілкування, збереженням позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу (Варій, 2007).

Особистість, яка здатна швидко адаптуватися до постійних змін у суспільстві, до нових видів діяльності та форм спілкування за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу, може бути конкурентоспроможною лише тоді, коли зайнята тим, що приносить їй задоволення, незалежно від часових та енергетичних затрат.

Ми поділяємо думку численних науковців (Андріяко, 2010; Жданко, 2021) про те, що сприяють розширенню можливостей конкурентоспроможної особистості такі якості, як мобільність та відкритість до сприйняття нового. Мобільність трактується як здатність оперативно змінювати свій статус у суспільстві та у професійній сфері зокрема.

Американський психолог А. Бандура у своїй концепції самоефективності стверджує, що конкурентоспроможна особа повинна володіти нетрадиційним підходом у виконанні поставлених цілей, бути самостійною, творчою, володіти розмаїттям ідей, бути допитливою (Бандура, 2001).

У науковій літературі виокремлюють ділові якості конкурентоспроможної особистості, а саме активність, прагматичність та мобільність, комунікативні якості (товариськість, доброзичливість, відкритість, відвертість), емоційно-вольові якості (оптимізм, життєрадісність, захопленість, самостійність, незалежність, організованість, ризиковість) (Скорнякова, 2016).

Ми підкреслюємо, що соціальне середовище формує вимоги до конкурентоспроможної особистості, які є важливим компонентом формування життєстійкості суб'єкта, оскільки виокремлений компонент охоплює феноменологію становлення особистості. До основних аспектів життєстійкості особистості відносять мотивацію досягнення задуманого, трудову активність, здоровий спосіб життя, сформоване вміння справлятися зі стресом, рівень освіти, адаптацію та соціалізацію (Чиханцова, 2021). Психологічні основи життєстійкості особистості, аналіз та змістове наповнення факторів детально досліджувала у своїх наукових доробках О. Чиханцова.

У цілому результати аналізу за означеною проблемою дозволяють нам до особистісних компонентів конкурентоспроможного фахівця віднести аксіологічну, когнітивну, праксеологічну і рефлексивну компоненти. Ознайомлення з висновками теоретичних напрацювань учених дало змогу, в контексті дослідження, говорити про різноманітні концептуальні моделі розвитку конкурентоспроможної особистості, а саме: як об'єкт розвитку – інтегральні характеристики особистості; як фундаментальну умову – перехід на вищий рівень самосвідомості; як рушійні сили – суперечлива єдність Я-діючого, Я-відображеного і Я-творчого; як результат розвитку – творча самореалізація.

Для психологічного забезпечення сприяння розвитку конкурентоспроможності особистості важливо формувати у особистості прагнення до самопізнання, саморозуміння, своїх дій і поведінки, самовиховання для підвищення рівня самосвідомості, з метою підвищення конкурентоспроможності особистості; формувати адекватність оцінки себе та інших людей для успішного входження в соціокультурний простір; удосконалювати формування оптимістичної життєвої позиції, побудови життєвих цілей щодо збереження психічного здоров'я; розвивати навички спілкування: уміння слухати, передавати інформацію вербальними та невербальними засобами, конструктивно вирішувати конфлікти; розвивати комунікативні навички: рефлексію, емпатію (здатність емоційно сприймати стан іншої людини, розвиток співпереживання); формування знань і практичних навичок самоаналізу, аналізу професії, порівняння власних здібностей із вимогами професії, коригування варіантів розвитку кар'єри в контексті особистісного та життєвого самовизначення.

У деяких наукових працях поняття конкурентоспроможності особистості співвідноситься із термінами «професіоналізм», «професійна компетентність».

А. Маркова у своїх працях розглядає професіоналізм у зрізі досягнень високих результатів

у професійній діяльності та позитивну установку на професійну діяльність, відкритість та пошук нового, бажання до самовдосконалення. Дослідниця описує такі професійні компетентності: спеціальну, соціальну та особистісну компетентність (Маркова, 1996). Спеціальна компетентність передбачає високий професіоналізм та вміння проектувати і прогнозувати майбутній професійний розвиток.

Соціальна компетентність включає в себе здатність до співпраці, володіння навичками професійного спілкування та соціальною відповідальністю за результати діяльності. Особистісна компетентність є сформованістю прийомів самореалізації в рамках професійної діяльності, включає в себе готовність до професійного росту та розвитку, індивідуального самозбереження.

Так, К. Платонов називає майстерність властивістю особистості, що приходить з певним досвідом, як досягнення високого рівня професійних умінь, що досягаються на основі гнучкості і творчому підході. Отже, професійним фахівцем можна стати лише у процесі професійної діяльності, з набуттям професійного досвіду. У дослідженнях описано співвідношення понять професіоналізму та професійної компетентності. Професіоналізм є ширшим поняттям, ніж професійна компетентність. Стверджують, що «професіоналізмом фахівця можна називати інтегральну характеристику його індивідуальних, особистісних і суб'єктно-діяльнісних якостей, які розглядаються в якості цілісного утворення і дають йому можливість на максимальному рівні успішності вирішувати професійні завдання» (Скорнякова, 2016).

Ми повністю поділяємо думку дослідника О. Ільєнко, який вважає, що професіоналізм є основою конкурентоспроможної особистості, але відображає лише професійну складову частину конкурентоспроможності (Ільєнко, 2014).

Отже, конкурентоспроможність та професіоналізм не є синонімами, але є взаємопов'язаними феноменами.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, конкурентоспроможність фахівця варто розуміти як особистісне утворення, яке представляється як єдність професійної компетентності та професійно-особистісних якостей, які визначають здатність фахівця здійснювати діяльність, перевершуючи досягнення конкурентів. Розглянуті нами теоретичні та експериментальні напрямки збагатили феномен конкурентоспроможності особистості. Конкурентоспроможна особистість характеризується такими складовими частинами, як високий рівень працездатності, прагнення якісного кінцевого результату, стресостійкість, здатність долати труднощі, творчість, прагнення до професійного самовдосконалення, ризикованість, комунікабельність, прагнення до співпраці, здатність швидко опанувати нову справу, здатність до самоосвіти, саморозвитку. Основними умовами побудови моделі процесу психологічного супроводу, спрямованого на розвиток конкурентоспроможної особистості, є використання цілісного, діяльнісного, компетентісного та особистісно-орієнтованого підходів, що розглядається нами як перспектива подальших досліджень у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абабілова Н.М. Конкурентоздатність – необхідна умова розвитку особистості. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. праць*. Спецвипуск «Сучасні тенденції педагогічної науки України та Ізраїлю : шлях до інтеграції». Одеса, 2010. С. 9–13.
2. Александрова О.С. Конкуренція : благо чи зло. Специфіка та тенденції розвитку. Київ : Обрій, 2006. 144 с.
3. Андреев В.И. Конкурентология: учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности. Казань : Центр инновационных технологий, 2013. 468 с.
4. Андрияко Т.Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. Вип. № 3. 2010.
5. Бандура А. Теория социального научения. Москва : Евразия, 2001. 320 с.
6. Бондар В.І. Конкурентоспроможність і конкурентоздатність як домінуючі характеристики сучасного фахівця – освітянина : понятійно-категоріальний контекст. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали звітно-наук. конф. викладачів ун-ту за 2007 р.*; М-во освіти і науки України, Нац. пед. у-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. С. 3–6.
7. Варій М.П. Загальна психологія : навчальний посібник. 2-ге видання. Київ : «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
8. Жданко Т.А. Образователно-професійного пространства ВУЗа как педагогическое условие формирования конкурентоспособности личности студента : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Иркутск, 2021. 210 с.
9. Ільєнко О.Л. Сутність поняття «конкурентоспроможність спеціаліста» у психолого-педагогічних науках. *Актуальні проблеми державного правління, педагогіки та психології*. 2014. № 1. С. 89–92.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва, 1996. 196 с.
11. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности. Москва : МПСИ, 2002. 400 с.
12. Москаленко В.С. Соціалізація особистості. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.

13. Невмержицька М.В. Формування конкурентоспроможної особистості в умовах масового суспільства : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 ; КНУ ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2014. 201 с.
14. Скорнякова О.В. Компетентнісний підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2016. Вип. 9(09). С. 51–57.
15. Хapілова В.П. Соціально-психологічні умови формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2006. 173 с.
16. Чиханцова О. Психологічні основи життєстійкості особистості : монографія. Київ : Талком, 2021. 319 с.
17. Fil O.A. (2005). Competitive management team. 28-th International Congress of Psychology (August 8–13, 2004, Berling, China).
18. Shils E. The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition and civil society. Indianapolis, 1997. P. 188–224.

REFERENCES:

1. Ababilova N.M. (2010). Konkurentozdatnist – neobkhidna umova rozvytku osobystosti [Competitiveness is a necessary condition for personality development]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. K.D. Ushynskoho: zb. nauk. prats. Spetsvypusk «Suchasni tendentsii pedahohichnii nauki Ukrainy ta Izrailiu : shliakh do intehratsii – Scientific Bulletin of the South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky: coll. of science works Special issue "Modern trends in pedagogical science of Ukraine and Israel»*, Odesa. 9–13 [in Ukrainian].
2. Aleksandrova O.S. (2006). Konkurentsia : blaho chy zlo. Spetsyfika ta tendentsii rozvytku. [Competition: good or bad. Specificity and development trends]. Kyiv : Obrii [in Ukrainian].
3. Andreev V.I. (2013). Konkurentologija : uchebnyj kurs dlja tvorcheskogo samorazvitija konkurentosposobnosti [Competitiveness: a training course for the creative self-development of competitiveness]. Kazan: Centr innovacionnyh tehnologij [in Russian].
4. Andriiako T.Iu. (2010). Pedahohichna sutnist i struktura konkurentospromozhnosti fakhivtsia [Pedagogical essence and structure of specialist's competitiveness]. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku – Pedagogical science: history, theory, practice, development trends*. Issues 3 [in Ukrainian].
5. Bandura A. (2001). *Teorija social'nogo nauchenija [Social learning theory]*. M.: Evrazija [in Russian].
6. Bondar V.I. (2008) Konkurentospromozhnist i konkurentozdatnist yak dominantni kharakterystyky suchasnoho fakhivtsia – osvityanyna : poniatiino-katehoriialnyi kontekst [Competitiveness as dominant characteristics of a modern specialist – an educator: conceptual and categorical context]. *Yednist navchannia i naukovykh doslidzen – holovnyi pryntsyyp universytetu: materialy zvitno-nauk. konf. vykladachiv un-tu za 2007 r.; M-vo osvity i nauky Ukrainy, M. P. Drahomanov National pedagogical university – The unity of education and scientific research is the main principle of the university: materials of reporting sciences. conf. university teachers for 2007; Ministry of Education and Science of Ukraine, M. P. Drahomanov National pedagogical university*. Kyiv. 3–6. [in Ukrainian].
7. Varii M.P. (2007). *Zahalna psykholohiia: navchalnyi posibnyk. 2-he vydannia [General psychology: a study guide. 2nd edition]*. Kyiv : «Tsentr uchbovoi literatury» [in Ukrainian].
8. Zhdanko T.A. (2021). Obrazovatel'no-professional'nogo prostranstva VUZa kak pedagogicheskoe uslovie formirovaniia konkurentosposobnosti lichnosti studenta [Educational and professional space of the university as a pedagogical condition for the formation of the competitiveness of the student's personality]: *Candidate's thesis*. Irkutsk [in Russian].
9. Iliencko O.L. (2014). Sutnist poniattia «konkurentospromozhnist spetsialista u psykholoho-pedahohichnykh naukakh [The essence of the concept of competitiveness of a specialist in psychological and pedagogical sciences]. *Aktualni problemy derzhavnogo pravlinnia, pedahohiky ta psykholohii – Actual problems of state administration, pedagogy and psychology*, 1. 89–92 [in Ukrainian].
10. Markova A.K. (1996). *Psihologija professionalizma [Psychology of professionalism]*. Moskva [in Russian].
11. Mitina L.M. (2002). *Psihologija razvitija konkurentosposobnoj lichnosti [Psychology of the development of a competitive personality]*. Moskva : MPSI [in Russian].
12. Moskalenko V.S. (2013). *Sotsializatsiia osobystosti [Socialization of personality]*. Kyiv : Feniks [in Ukrainian].
13. Nevmerzhytska M.V. (2014). Formuvannia konkurentospromozhnoi osobystosti v umovakh masovoho suspilstva [Formation of a competitive personality in mass society]. *Candidate's thesis*. Kyiv: KNU im. T.H. Shevchenka [in Ukrainian].
14. Skorniakova O.V. (2016). Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi konkurentospromozhnoho fakhivtsia [A competent approach in training a competitive specialist]. *Kyivskiy naukovy-pedahohichnyi visnyk – Kyiv Scientific and Pedagogical Bulletin*. Issue 9(09). 51–57 [in Ukrainian].
15. Khapilova V.P. (2006). Sotsialno-psykholohichni umovy formuvannia konkurentozdatnosti maibutnikh menedzheriv [Socio-psychological conditions for the formation of competitiveness of future managers]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuksa APN Ukrainy [in Ukrainian].
16. Chykhantsova O. (2021). Psykholohichni osnovy zhytstieistykosti osobystosti: monohrafiia [Psychological foundations of personality vitality: monograph]. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].
17. Fil O.A. (2005). Competitive management team. 28-th International Congress of Psychology (August 8–13, 2004, Berling, China).
18. Shils E. (1997). The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition and civil society. Indianapolis. P. 188–224.